

Burada iki ayet; “haşr-i azamın bir anda zamansız vücuda geldiğini” ifade ediyor. Burada “haşr-i azam”dan maksat nedir? Yani başka küçük haşirler var mı ki, buna haşr-i azam denmiş? Ayrıca zamansız ve bir anda vücuda gelmek, süratten kinaye midir?

Bütün vefat edenlerin, bir sayha ile bir anda zamansız vücuda gelmeleri, çok azim bir icraattır. Akılların idrak edemeyeceği çok büyük bir İlâhî fiildir. **“Haşr-i azam”** ifadesi bu icraatın azametini nazara vermek için kullanılmıştır.

Yeryüzünün ölümünden sonra dirilmesi, geceden sonra gündüzün, kıştan sonra baharın gelmesi de haşrin numunelerindedir. Ancak bunlar haşr-i azam yanında çok küçük kalırlar.

“Bil ki: Ekseriyetle Fâtır-ı Hakîm'in âdetidir, ehemmiyetli ve kıymetdar şeyleri aynıyla iade ediyor. ... Yevmî ve senevî ve asrî haşirlerin umumunda, şu kaide-i âdetullah ekseriyetle muttarid görünüyor.”(1)

“Hem hayvan ve nebat nevilerinde üç yüz binden ziyade haşir ve neşir ve kıyamet-i nev'iyeyi her baharda müşahede ediyor. İşte bu kadar emarat ve işaret-ı haşriye ve bu kadar alâmat ve rumuzat-ı neşriye elbette kıyamet-i kübranın tereşşuhatı hükmünde, o haşre işaret ediyorlar.”(2)

Haşr-i azam, bir anda zamansız vücuda gelecektir. Saydığımız haşir numuneleri ise hem ona nispetle çok daha dar bir dairede, hem de zamana bağlı olarak tedricen vuku bulacaklardır.

“Zamansız ve bir anda vücuda gelme”, bu zeylin başındaki ayet-i kerimelerle şöyle haber verilmiştir:

“Olup biten yalnızca bir ses! Ama ardından onların tamamı, birden toplanmış olarak işte huzurumuzdalar.” (Yasin, 36/53)

“Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. O son saat olayı, bir göz kırpması kadar yahut daha yakın (daha kısa) olacaktır.” (Nahl, 16/77)

Ayette geçen **“daha yakın”** için, gözün bir tarafa kayması şeklinde mana veriliyor. Bakışı bir tarafa kaydırmak, göz kırpmaktan daha kısa bir zaman içinde gerçekleşir.

Dipnotlar:

- (1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Zühre.](#)
- (2) bk. [Sözler, Yirmi Dokuzuncu Söz, İkinci Maksat.](#)